

PRT 203 – ÖNTARİHTE EGE ARKEOLOJİSİ

Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu
Ankara Üniversitesi, Mayıs 2020

Ders 5: Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürleri Orta Kalkolitik

Ankara Üniversitesi
Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Smitheion - Gülpınar

PRT 203 - Öntarihte Ege Arkeolojisi v.1.0
Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu
Ankara Üniversitesi, Mayıs 2020

Gülpınar-Smintheion Kuzeybatı Anadolu'da Troas Bölgesinin güneybatı ucunda, günümüz deniz seviyesinde yaklaşık 60 m yükseklikte, Ege sahilinin 1 km doğusunda düz bir zemin üzerinde yer almaktadır. Kalkolitik yerleşim Miyosen Döneme ait iki düşük platonun arasında, Ege Denizi'ne doğu-batı doğrultusunda uzanan vadi tabanının köşesinde yer almaktadır. Volkanik çökelti olan bu vadi daha sonra alüvyonlarla dolmuştur.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Smitheion - Gülpınar

Orta Kalkolitik dönemde yerleşim görmüş olan Smitheion-Gülpınar, iki mimari evreye ayrılmaktadır. Fakat gerek mimari, gerekse seramik yapım tekniği açısından bu iki evre arasında fark yoktur. Yapılan C14 analizleri sonucu yaklaşık olarak MÖ 5200-4800 yılları arasında iskân edildiği anlaşılmıştır.

Yaklaşık olarak 400 yıl iskân edilen Gülpınar yerleşimi, Batı Anadolu'da problemlili olan Orta Kalkolitik Çağ'a denk gelir. Batı Anadolu'da bir tarafta yetersiz yapılan kazılar diğer tarafta yerleşimlerin alüvyonlarla örtülmüş olmasından dolayı Kalkolitik Çağ yeteri kadar aydınlatılamamıştır. Bu nedenden dolayı Gülpınar yerleşimi, Orta Kalkolitik Çağ içerisinde mimari açıdan önem arz etmektedir.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Smitheion - Gülpınar

Kalkolitik Smitheion (Gülpınar)'da Dokunmuş ve Hastalık

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Bölge içerisinde Orta Kalkolitik Çağ'ın en iyi korunmuş mimari yapısına sahip olan Gülpınar yerleşimi iki evreden oluşmaktadır. Daha sonraki dönemlerde, bazı yapılara eklentiler veya eski yapıların üzerine yeni yapıların inşa edildiği görülür. Bu iki evrede ele geçirilen mimari kalıntılar değerlendirildiğinde iki evre arasında bir farklılık olmadığı anlaşılmaktadır

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Smitheion - Gülpınar

1. Evre: Orta Kalkolitik Smintheion-Gülpınar yerleşiminde 1. evreye ait mimari yapılar, ana kaya üzerine oturmuş olup daha sonraki evre yapılarınca tahribata uğramış şekilde ortaya çıkarılmıştır. Bu evreye ait mimari kalıntılar duvarlarla, yapı tabanı ve ocak tabanı ile sınırlıdır. Yapı içlerinde 80x90 cm çapında sıkıştırılmış toprak zemin üzerinde ocak tabanı ortaya çıkarılmıştır. Duvarlar çamur-harç örgülü, çift sıra, genelde yuvarlak çay taşları kullanılarak örülmüştür.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

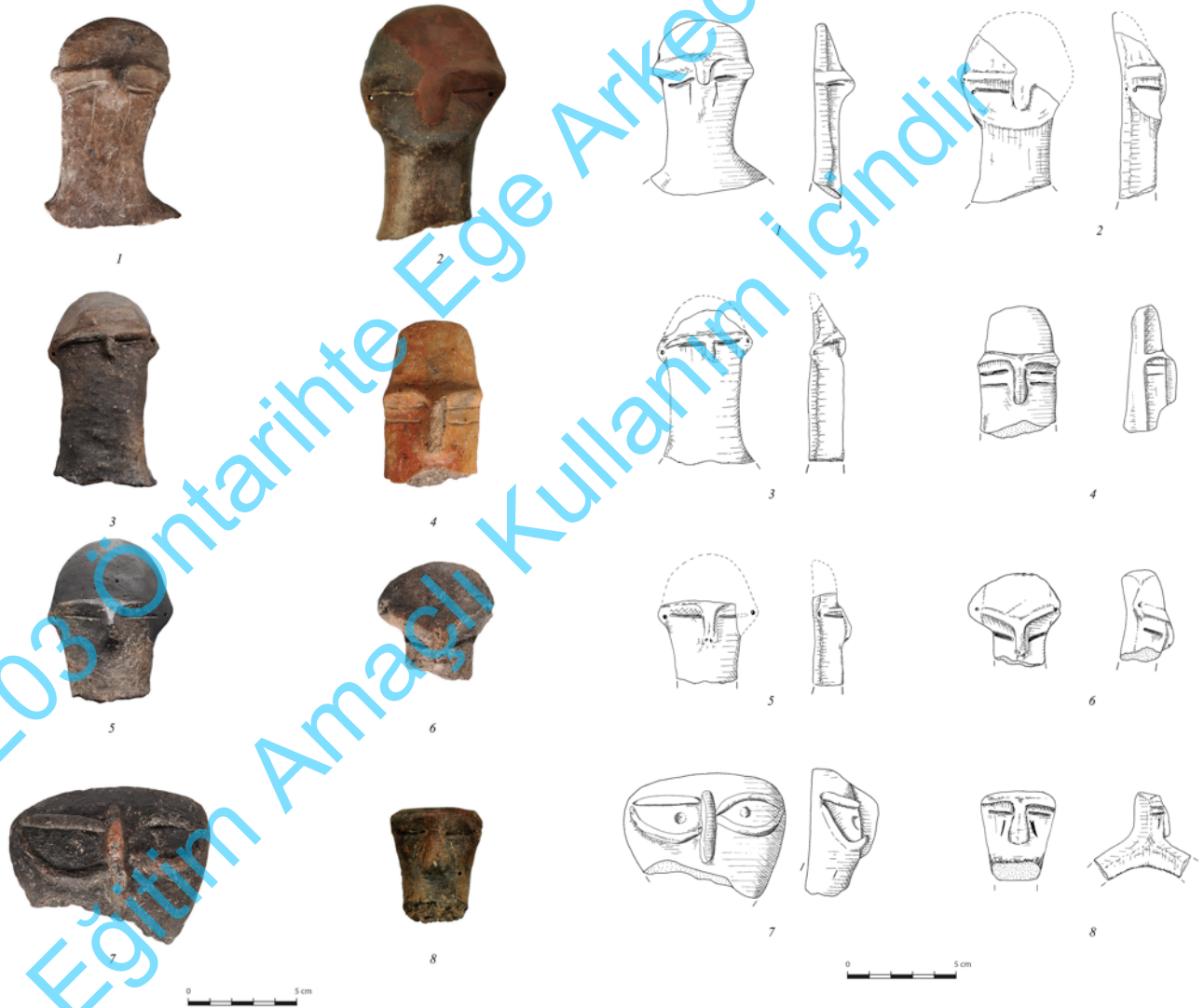
Smitheion - Gülpınar

2. Evre: Bu Evreye ait duvarları çamur-harç örgülü, çift sıra taşlar kullanılarak örülmüş mekânlar ortaya çıkarılmıştır. Merkezde tabanı yuvarlak çay taşlarıyla döşenmiş 2 no.lu yapı olarak adlandırılan ana yapı bulunmakta ve diğer yapıların duvarlarının bu ana mekâna yaslanılarak yapıldıkları veya duvar yapısı uzantılarının bu mekândan başladığı görülür. Bal peteği formunu andıran yapıların merkezinde yer alan ana mekân oldukça iyi korunmuştur. Dikdörtgene yakın bu 2 no.lu mekân 5,40x3,50 m boyutlarındadır. Merkez yapının çevresinde bulunan yapılar, merkez yapıya benzer dikdörtgen formda olup duvar yapım teknikleri, kullanılan malzeme ve duvar kalınlıkları bakımından merkez yapı ile aralarında herhangi bir farklılık gözükmez. Ana mekânın çevresinde bulunan yapılar içerisindeki ocaklar yapıların giriş karşısı duvarlarında yer alıp ortalama 1x1 m boyutlarında oluşmaktadır. Konutların önündeki avlularda veya bu konutları çevreleyen dış mekânlarda erzak ve çöp çukurlarına rastlanılmıştır.

Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ

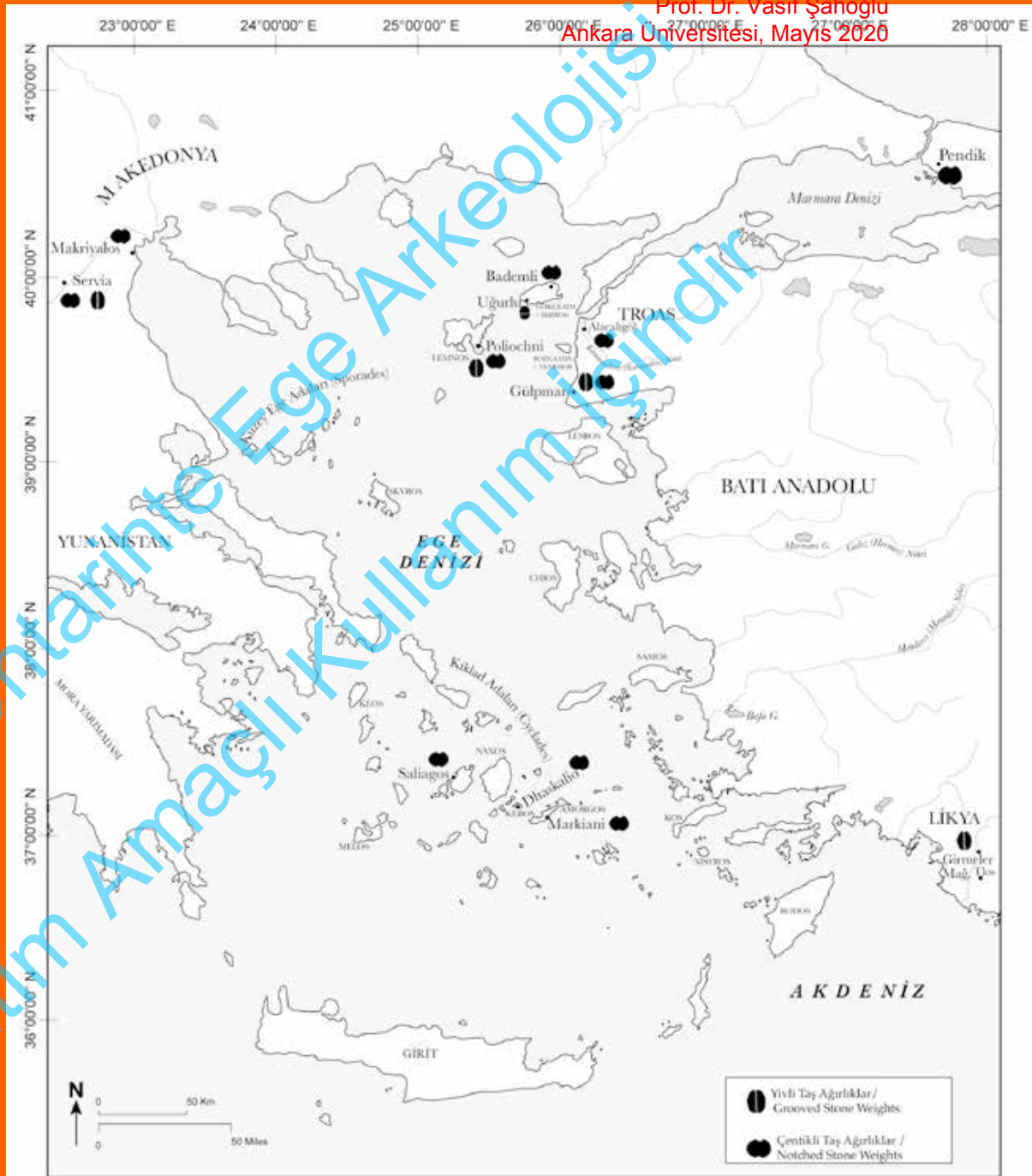
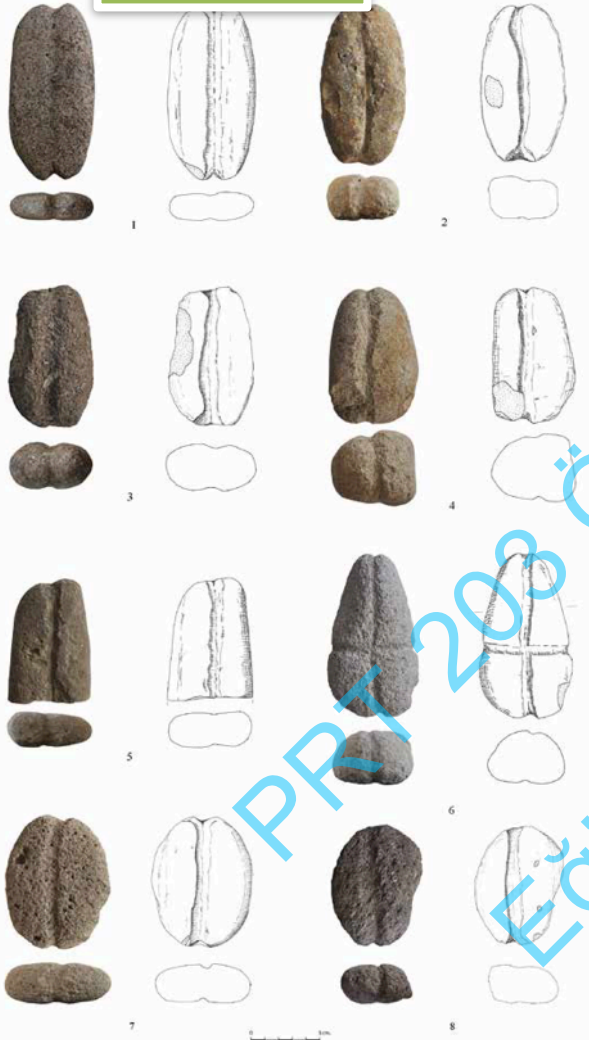
Smitheion - Gülpınar

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Smitheion - Gülpınar

Smitheion – Gülpınar
Yivli Taş Ağırlıklar

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Liman Tepe

Orta Kalkolitik LMT VIIb

Liman Tepe, İzmir ili, Urla ilçesi, İskele Mahallesi'nde, modern limanın hemen doğusunda yer almaktadır. Çok iyi liman şartlarına sahip olan bu merkez, prehistorik Klazomenai olarak da tanımlanabilir. Liman Tepe, Karantina Adası'na bağlanan anayolun hemen yanında, Ege Denizi'ne uzanan bir burnun üzerinde yer almaktadır. Höyüğün üst kısmında, eski dönemlerde çok yoğun olarak toprak alımları yapıldığı için üst tabakalar tamamen tahrip olmuştur. Liman Tepe'de, tabakaya bağlı olarak tespit edilen en erken iskân, Batı Anadolu'da Orta Kalkolitik olarak tanımlayabileceğimiz bir döneme aittir. M.Ö. 5. Bin'den günümüze kadar kesintisiz bir iskâna sahip olan merkez, özellikle Erken Tunç Çağı'nda Ege'nin en görkemli yerleşimlerinden biri konumuna gelmiştir. Son yıllarda Geç Tunç Çağı sonundan, Erken Demir Çağları'na geçiş dönemi ile ilgili çok önemli kanıtlar sunmaya başlayan Liman Tepe, sualtında incelenen antik limanı sayesinde Türkiye'de sualtı arkeolojisi konusunda önemli bir yere sahip olmuştur.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

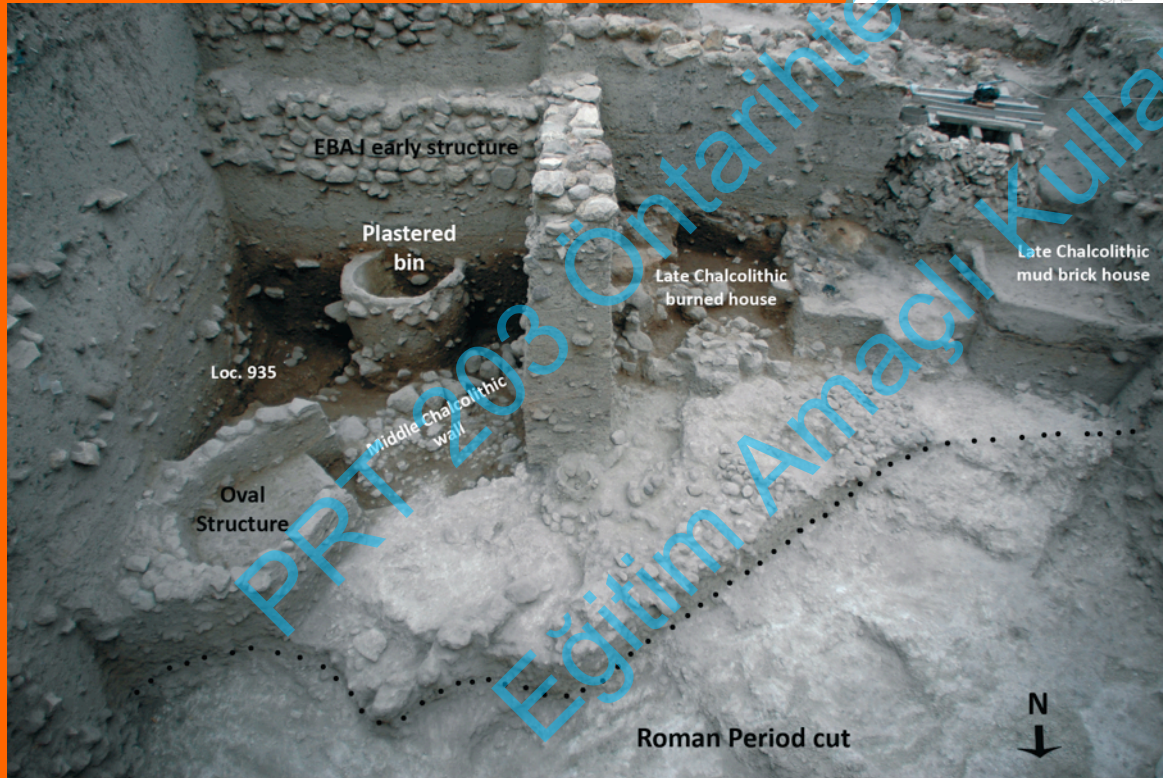
Liman Tepe

Höyüğün kuzeydeki topografik açıdan yükselen bölümünde, anakayanın hemen üzerinde tespit edilen bu dönem, düzensiz taşlarla inşa edilmiş tek sıra temellere sahip wattle and daub tekniğinde yapılmış basit bir mimari yansıtmaktadır. En az iki farklı evreye sahip bu tabakada, dönemin karakteristiği olan perdah bezemeli kaplar, bol miktarda Melos obsidjeni, çeşitli idoller (Resim 3) ve mermerden yapılmış konik gövdeli bir kaba ait bir parça ele geçmiştir. Liman Tepe bu dönemde özellikle Doğu Ege Adaları ve Batı Anadolu sahil kesimi ile kültürel açıdan bir bütünlük göstermektedir.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Liman Tepe

1/2

Location of the Burned House

EBA I early structures

EBA Terrace Wall

EARLY BRONZE AGE ARCHITECTURAL REMAINS

1/2

2/3

v|y

N

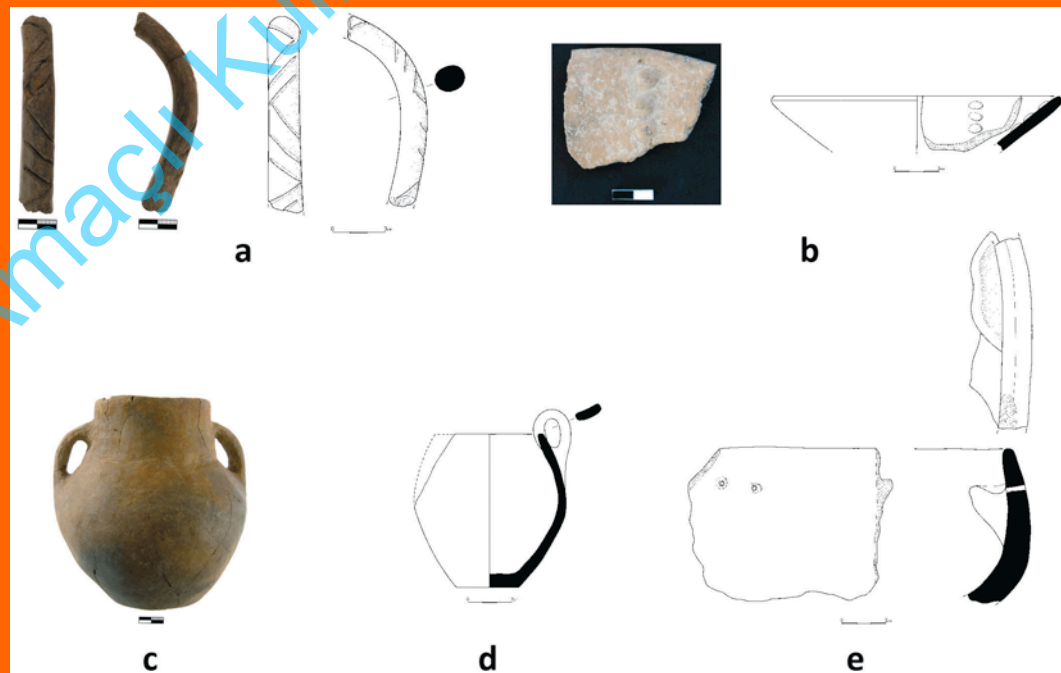

LİMAN TEPE 2002-2005

0 5 m

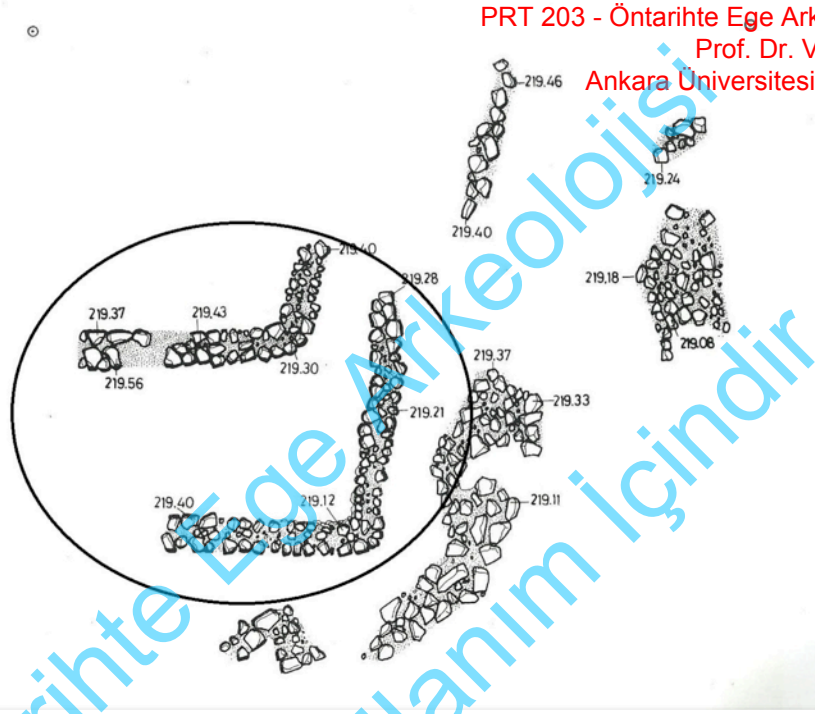
Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Liman Tepe

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Ulucak Höyük

PRT 203 - Öntarihte Ege Arkeolojisi v.1.0
Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu
Ankara Üniversitesi, Mayıs 2020

Höyüğün merkezine yakın O12 açmasında ortaya çıkarılan bu dönem mimari kalıntıları 'L' şeklinde taş temelli iki duvarla temsil edilir. Taş temelde kullanılan taşlar küçük boyutlarda olup duvar kalınlıkları 0,40 m genişliğindedir. Zeminlerinde anlaşıldığı kadarıyla bu iki duvar farklı yapıların duvarları olup daha sonradan yıkılmışlardır. Taş temelli bu iki yapı kötü korunmuş ve ne birbirleriyle nede başka bir yapıyla bağlantılı olabilecek fonksiyonları ortaya çıkarılmıştır. Bu alanlar içerisinde çıkarılan çanak çömleğin koyu yüzlü, astarlı, açık ve kaba olduğu görülür. Açık bezemeli parçalar ve mantar başlı kulplar Ege bölgesinde 5. bin yerleşmelerinde bulunan örneklerle çok benzemektedir. Kumtepe IA, Beşik-Sivritepe ile teknik ve tipolojik benzerliğinden dolayı bu evreye Orta Kalkolitik Dönemi diye biliriz.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Yeşilova Höyüğü

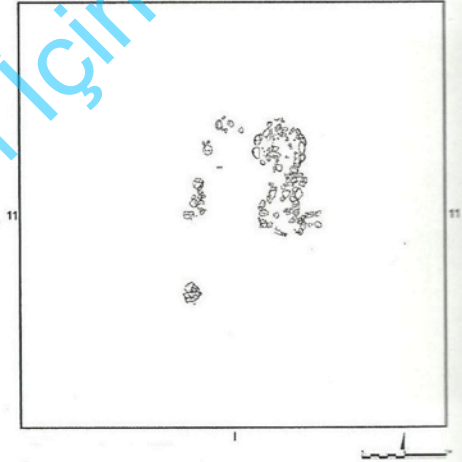
Yeşilova höyüğünün II. kültür katı olan Orta Kalkolitik dönem II. a-b olarak iki evreye ayrılmış ve c^{14} ölçümleri MÖ 4340-4170 tarihlerini vermiştir. Bu katta höyüğü tamamen kapsamayan iki evreli yerleşim tespit edilmiştir. Mimari açıdan çok az buluntular veren bu tabakalara, Neolitik tabakaların içine en az 6-8 m çapında, 1 m derinlikte çukurlar açılmış ve bu çukurlar içerisine iki dönemde yerleşilmiştir. Çukurun alt tabanına yaklaşık 16,10 m'de irili ufaklı taşlar, yanmış kerpiç-çamur parçaları ve kaplardan oluşan buluntular Orta Kalkolitik çağın ilk evresini IIb tabakasını oluşturmaktadır.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Çine - Tepecik

Tabakalaşma

I	Geometrik Dönem
II 1	Geç Tunç Çağı
II. 2	Orta Tunç Çağı
III.	Erken Tunç Çağı
IV. 1	Geç Kalkolitik Dönem
IV. 2	Orta Kalkolitik Dönem

Büyük Menderes Nehri'nin güney yönünde ki kollarından biri olan Çine çayının suladığı bereketli ova üzerinde bulunan Çine-Tepecik höyüğü, Çine ilçesinin 3 km batısında Karakollar köyüne bağlı bölge halkı tarafında Tepecik olarak adlandırılan bir höyük yerleşmesidir. Kuzey-güney doğrultusunda oval bir yapıya sahip olan höyük, kuzeyden güneye doğru genişleyerek ova seviyesine yakın düzgün bir arazi yapısı oluşturur. Kuzey ve doğu kesimlerinde 4 ile 6 m arasında değişen yüksekliğe sahip olan höyük, güney-güneydoğu ve batı kesimlerinde, ova seviyesinde düzgün bir arazi görünümü almaktadır.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Çine - Tepecik

Çine-Tepecik Höyüğü'nde yapılan kazılarda Orta Kalkolitik Çağ'a ait sınırlı mimari yapılara ulaşılmıştır. I / 11 açmasının güney-batı köşesinde III-V / f-h plankarelerinde doğu-batı doğrultusunda çift sıra taş örgüden oluşan duvar, 1,76 m uzunluğunda ve yaklaşık 0,34 m genişliğindedir. Bu duvarla bağlantılı, aynı duvar tekniğiyle yapılmış kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yapılmış başka bir duvar kalıntısı ise 1,01 m uzunluğunda olup 46 cm genişliğindedir. Kısmen açığa çıkarılan bu duvarlar bir yapının kuzeydoğu köşesine ait olduğu düşünülmektedir. Köşe yapan bu duvar uzantılarının hemen kuzey kenarında, yuvarlak plan veren taş sıralarının oluşturduğu yuvarlak planlı yapı ortaya çıkarılmıştır. Kuzey-güney yönünde 1,12 m doğu batı yönünde, 1,20 m çapında olan yuvarlak mekânda, bazı taşlar dik olarak yerleştirilmişlerdir. Bu yapı içerisinde ve duvar aralarında ortaya çıkarılan seramik parçaları ve yuvarlak plan veren bu yapı, depo işlevi olarak tanımlanmıştır.

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Kulaksızlar Mermer Atölyesi Ve Dağdere

**Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ**

Kulaksızlar Mermer Atölyesi

Taş Aletler

**Mermer Kap
Üretim Artıkları**

**Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ**

Kulaksızlar Mermer Atölyesi

**Alağaç
Kilia Tipi Figürin**

**Beşik Sivritepe
Kilia Tipi Figürin**

Mermer Kilia Tiki Figürin Üretim Artıkları

**Kulaksızlar
Kilia Tipi Figürin**

**Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ**

Dağdere Buluntuları

PRT 203 - Öntarihte Ege Arkeolojisi v.1.0
Prof. Dr. Vasif Şahoğlu
Ankara Üniversitesi, Mayıs 2020

Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ

Kilia Tipi İdol

Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ

PRT 203- Öntarihte Ege Arkeolojisi v.1.0
Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu
Ankara Üniversitesi, Mayıs 2020

Kilia Tipi İdol

PRT 203 Öntarihte Ege Arkeolojisi
Eğitim Amaçlı Kullanım İçindir

Batı Anadolu
Orta Kalkolitik Çağ

Kulaksızlar Mermer Atölyesi

Orta Kalkolitik Seramik

Batı Anadolu Orta Kalkolitik Çağ

Genel Yayınlar

ISSN: 0570 – 0116

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ
ARKEOLOJİ BÖLÜMÜ DERGİSİ

ANADOLU / ANATOLIA
44, 2018

ANKARA UNIVERSITY
JOURNAL OF THE
ARCHAEOLOGY DEPARTMENT
FACULTY OF LETTERS

ANKARA – 2018

PRT 203 - Öntarihte Ege Arkeolojisi v.1.0
Prof. Dr. Vasif Şahoğlu
Ankara Üniversitesi, Mayıs 2020 Ü. Gündoğan

Anadolu / Anatolia 44, 2018

BATI ANADOLU SAHİL KESİMİNDE KALKOLİTİK ÇAĞ: MİMARİ VE İNŞAAT TEKNİKLERİ

Ümit GÜNDOĞAN*

Anahtar Kelimeler: Batı Anadolu • Kalkolitik • Mimari • Yapılar • Yapı Teknikleri

Özet: Bu çalışmada Batı Anadolu sahil şeridinde, kazısı yapılan Kalkolitik Çağ merkezlerinin mimarisi kronolojik düzen içerisinde değerlendirilerek, yapıların inşasında kullanılan teknik ve yapı tipleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kullanılan malzeme, teknik ve yapı tipleri yerleşim yerleri içerisinde küçük farklılıklar olmasına rağmen genel olarak bir bütünlüğü arz eder. Yapıların inşasında kullanılan malzemeler, taş, ahşap, çamur harç, dal, saz ve otsu bitkilerden oluşmaktadır. Teknik olarak ise dal-örgü ve çamur-harç, taş temel üzeri kerpiç ve kerpiç duvar tekniği kullanılmıştır. Taş temel üzeri kerpiç mimari tekniği tüm Kalkolitik dönem boyunca kullanılmışken, dal-örgü ve çamur-harç tekniği Orta ve Geç Kalkolitik dönemde, kerpiç duvar tekniği ise yalnızca Geç Kalkolitik dönem içerisinde kullanılmıştır. Bu tekniklerle inşa edilen, dikdörtgen, apsidal, ızgara, çukur ve dairesel planlı yapıların Kalkolitik Çağ merkezleri içerisinde farklı dönemlerde yoğun olarak kullanıldığını görülmüştür. Dikdörtgen planlı yapılar, Kalkolitik Çağ'ın tüm evrelerinde kullanılırken çukur ve dairesel planlı yapılar Orta ve Geç Kalkolitik dönem içerisinde, apsidal ve ızgara planlı yapılar ise Batı Anadolu sahil kesimi içerisinde sadece Geç Kalkolitik dönemde kullanılmıştır.

CHALCOLITHIC PERIOD IN WESTERN ANATOLIA: ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION TECHNIQUES

Keywords: Western Anatolia • Chalcolithic • Architecture • Construction • Construction technique

Abstract: The architecture of the coastal Western Anatolian Chalcolithic settlements form the main focus of this study. Construction techniques details and architectural plans have been evaluated with a chronological order in order to reveal a more general picture. Although there are minor variations, architectural features like construction material, technical details and house types generally reflect a uniform picture during the Chalcolithic period. Wattle - and - daub, stone foundations with mudbrick superstructure and mudbrick construction form the main technical aspects of architecture. Stone foundations with mudbrick superstructure was in use throughout the entire Chalcolithic Period while, Wattle - and - daub walls were used during the Middle and Late Chalcolithic period, pure mudbrick walls are attested only during the Late Chalcolithic. Rectangular, apsidal, grill planned or round structures and pit houses comprise the main architectural forms which were in use in different phases of the Chalcolithic Period. Rectangular plans were in use during the entire Chalcolithic Period while pit houses and round structures date to Middle and Late Chalcolithic. Apsidal and grill planned structures date to the Late Chalcolithic Period in coastal Western Anatolia.

* Arş. Gör Ümit Gündoğan, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Protohistonya ve Önasya Arkeolojisi ABD, Sıhhiye – Ankara; e. posta: ugundogan@ankara.edu.tr
Gönderilme tarihi: 01.06.2018; Kabul edilme tarihi: 25.09.2018

ARKEOLOJİ DERGİSİ

XVIII (2013)

ISSN 1300 – 5685

Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Çağ Kültürü*

[THE CENTRAL WEST ANATOLIA CHALCOLITHIC CULTURE ON
THE BASIS OF NEW EVIDENCE]

TAYFUN CAYMAZ

Anahtar Sözcükler

Erken Orta/Geç Kalkolitik Çağ, Kalkolitik keramik, Uluçak, Ege Gübre, Yeşilova, Çakmak Tepe, Liman Tepe, Bakla Tepe, Yassitepe.

Keywords

Early/Middle/Late Chalcolithic Age, Chalcolithic Pottery, Uluçak, Ege Gübre, Yeşilova, Çakmak Tepe, Liman Tepe, Bakla Tepe, Yassitepe.

ÖZET

Radyokarbon tarihleri Orta Batı Anadolu bölgesinde Neolitik yerleşimlerin MÖ 6. binyılın ilk çeyreğinde sona erdiğini göstermektedir. Buna izleyen süreçte bölgede farklı bir kültüre sahip toplulukların ortaya çıktığı görülmektedir. Sınırlı verilere göre Neolitik insanlardan daha ileri düzeyde görünmemekle birlikte, bu topluluklar, uzun bir süreci kapsayan özgün bir kültürün (Kalkolitik) erken temsilcileridir. Kalkolitik kültür hakkındaki bilgiler henüz büyük ölçüde keramikten gelmektedir. Keramikteki gelişim ve değişimler aracılığıyla bu uzun sürecin aşamalarını belirlemek mümkün olmaktadır. Kalkolitik Çağın yerleşim yapısı, mimarisi, sosyo-ekonomik yaşamı ve dinsel inançları hakkındaki bilgilerimiz henüz çok azdır. Bununla birlikte mevcut veriler, MÖ 5. binin ortalarından itibaren maden çıkarma ve işleme alanlarında büyük gelişme kaydedildiğini ortaya koymaktadır.

ABSTRACT

Radiocarbon dates indicates that Neolithic settlements in Central West Anatolia ended in the first quarter of the 6th millennium BC. It is seen that communities with a different culture appeared afterwards. Although these communities do not seem to be more advanced than Neolithic people according to limited data, they are the early representatives of a original culture (Chalcolithic) which covers a long period. Information about Chalcolithic culture has come mostly from pottery. With the developments and changes of pottery, it becomes possible to determine the phases of this long period. Our knowledge of Chalcolithic Age's settlement structure, architecture, socio-economic life and cult is very limited yet. Also the present data shows that there had been a great development in the field of mining and metalworking since the middle of 5th millennium BC.

Kuzeyde Bakırçay Vadisi, güneyde Büyük Menderes Vadisi ve doğuda Afyon arasında kalan bölgeyi Orta Batı Anadolu olarak tanımlamak mümkündür (Har.1). İzmir ve Manisa illeri bütünüyle, Aydın, Denizli, Uşak ve Afyon illeri kısmen bölge içinde yer almaktadır. Batıda anakaraya oldukça yakın Sakız (Chios) ve Sisam (Samos) adaları, fiziki bakımdan bölgenin bir parçası konumundadır.¹ Bölgenin kıyı ve iç ke-

simleri farklı coğrafi özelliklere sahiptir. Kıyı kesimi Akdeniz iklim kuşağı içindedir. İçlere doğru yükseklikler artmaya ve İç Anadolu ikliminin etkileri görülmeye başlar.² Nüfus, doğu-batı doğrultulu dağların arasındaki ovalarda yoğunlaşırken, dağlık alanlar tenhadir.³ İç kesimdeki Afyon, Ege kesimiyle İç Anadolu'yu birbirine bağlayan yolların kesişme noktasındadır.⁴

* Bu makale, "Yeni Veriler Işığında Orta Batı Anadolu Kalkolitik Dönem Kültürü" isimli doktora tezimiz (Ege Üniversitesi, 2010) temelinde, doktora dönemi sonrasında veriler de dikkate alınarak hazırlanmıştır.

1 DARRÖT VE TUNCEL 1978: 1.

2 DARRÖT VE TUNCEL 1978: 136-138.

3 TANOĞLU 1959: 12.

4 DARRÖT VE TUNCEL 1978: 14.